

מעשה שהיה

תענית גדבה...
הרב אריה ליכטנשטיין
השיחה נסובה
אודות מצבם
הכלכלי. הם
היו מספר
אברכים צעירים בתחילת שנות נישואיהם, מי יותר
ומי פחות.

- **ב"ה אני מסתדר היטב** - דברי יחזקאל 'ראש
המדברים'.

ולא שתמיד פניני חכמה היו שזורים על לשונו, אלא
שקיים בו דברי הפסוק 'עשיר יענה עזות'...

מיום עמדו על דעתו לא חסר לו כלום, אולי אפילו
היה לו יותר מיד... אביו, הנגיד ר' יוסל, לא חסר
מבניו מאומה...

הכל חייכו לשמע דבריו - גם אם הורי היו משלמים
בעבורי את שכירות הדירה הייתי מסתדר מצויין -
'עקץ' אותו שמעלקא.

- **בפרט שגם בני ביתך מסודרים בעבודה מכובדת.**
כזו המסוגלת לפרנס גם משפחה עם מספר ילדים...
- 'הזכיר' לו לייבלה.

- בסך הכל, כאשר אתה מנכה את כל המעשרות
ממשכורתה של רעייתך, אתה נשאר כמעט בלא
כלום... - העיר גדליה, 'התלמיד חכם' שבחבורה.

- **אינני מבין מדוע** - נתקשה יחזקאל בדבריו - **בא**
נאמר שהיא מרוויחה \$1,500 לחודש, הרי שעלי
להפריש מכך \$150. \$1,350 נותרו ביד, לא כן?

- לא ולא! עליך להפריש גם מעשר ממחיר הדירה
שאביך משלם בעדך. אם מחירה \$3,000 לחודש,
הרי שעליך להוסיף למעשרותיך עוד \$300 לחודש!

- **מעולם לא הרווחתי את הכסף הזה! מדוע שאשלים**
עליו מעשר געלט? - גברה תמיהתו של יחזקאל.

- משום 'משתרשי ליה'!

הכל חיכו למוצא פיו של גדליה. הם לא הבינו מה
פירוש הדברים.

- פירוש הדבר: אם בא לידי דבר בחינם, ולולי
שהיה זה בחינם הייתי משלם ממעותי על כך טבין
ותקלין, נחשב הדבר שהרווחתי סכום זה.

לעניינינו, אם אביך לא היה משלם את השכירות
של דירתך היית צריך לעשות זאת בעצמך, הרי
שהרווחת סך זה ועליך לשלם עליו 'מעשר'.

פסקי דינים

דיני

שליחות (ז)

הרב חיים קאהן שליט"א

אחריות השליח

שליח כשומר

שליח שנשלח למכור נכס של המוכר או להוליך חפץ או מעות של המשלח, נעשה
שומר¹. אם אינו מקבל שכר דינו כשומר חנים ואם מקבל שכר כגון סרסור, דינו כשור-
מר שכר², ויש אומרים שנעשה שומר שכר אפילו כשקיבל שכר בעקיפין, כגון שנעשה
שליח למכור ומפני זה שלח לו המשלח איזה מתנה³, או שהמשלח אמר לו למכור בסכום מסוים ואם ימכור ביותר יהיה
הפרש של השליח, חייב באחריות של שומר שכר⁴.

לפיכך, חייב השליח לשמור כדרך השומרים, כגון להניח את המעות שקיבל לקנות בו במקום שמור שלא יגנב⁵ וכן את
המקח שקנה במקום שמור שלא יתקלקל⁶.

נפסד במקום רבים מצויים

נפסד הדבר ישבע השליח שבועת השומרים, ואם נפסד במקום שגלוי לכל שאפשר להביא עדים כגון שהדבר שהשליח
טוען שאירע אילו היה כן וודאי היה ידוע לעדים⁷, או שטען שאירע במקום שרבים
מצויים שם שהדבר גלוי לכל, אינו נאמן בשבועה וחייב להביא עדים⁸ אם עדיין לא
עבר זמן רב מעת אירע הדבר ולא נשכח מהרואים⁹. הראשונים נחלקו אם השליח נאמן
אם רק ממנו נודע שנפסד הדבר במקום ההוא, שיש אומרים שאף בזה אינו נאמן בלי
עדים¹⁰, ויש שכתב שאפילו אם במקום ההוא היו רק אינם כשרים לעדות ממון, כגון
נשים, הדין עם המשלח שיבואו ויעידו¹¹.

שליח אינו כשותף

סרסור ששינה מהוראת המשלח כגון שאמר לו למכור במאה ומכר בחמישים חייב
באחריות ההפסד, אפילו אם סבר שזה לטובת המשלח, כגון שידוע לו שערך המקח
ירד ביותר, ואינו כשותף שרשאי לעשות מה שלדעתו לטובת השותפות¹².

נותן ללוקח לבקרו, מכירה באשראי

וכן אם נתן הכלי ללוקח לבדוק ולא החזירו חייב הסרסור באחריות אפילו שלא שינה מדרך הסרסורים¹³, וכן אם מכר
באשראי מבלי שקיבל רשות מהמשלח חייב¹⁴ אא"כ מנהג המקום למכור באשראי¹⁵.

שילם לפני שקיבל המקח

ברם, אם נתן השליח מעות המקח למוכר לפני שמסר לו המקח והמוכר מחמת אלימותו אינו נותן לו את המקח, נחלקו
הפוסקים האם השליח פשע במה שנתן המעות לפני שקיבל המקח, שיש שכתב שזה דומה לשליח ששלח המלוה לגבות
חובו שנתן את השטר ראייה ללוה לפני שקיבל את המעות הלוואה, שחייב השליח אם הלוה לא מסר לו המעות¹⁶, ויש
שכתב שבמקח הדרך שהלוקח משלם לפני שמקבל את המקח, ולכן עשה השליח כדין, אא"כ לא היה המקח מזומן ביד
המוכר שאז לא היה לו למסור המעות עד שהמקח מזומן ביד המוכר¹⁷.

ציווה למכור במחיר שהוא יותר משווייה ומכר בשווייה

ציווה המשלח שימכור במחיר שהוא יותר משווייה ומכר בשווייה, יש שכתב שזה עיוות שעל השליח לתקן וחייב לשלם
ההפרש¹⁸, ויש שכתב שאינו חייב לשלם ההפרש אלא דינו כגזלן או מזיק שמשלם רק שווייה, אא"כ שלחו למכור כלי
בעל הבית שאין בו אונאה ואז חייב לשלם ההפרש¹⁹.

[1] ס' קפ"ז סעיף א', ועיין דברי גאונים כלל צ"ה ס' ל' וס' ל"ב ששומר ושליח חייב בגרמא. [2] שם, ועיי"ש פרטי הדין של חיוב שבועה וראיה. ועיין בקצות שם ס' ק"א
שביאר דעת הרמ"ה הובא בטור שם סעיף ב' שסובר שכל שליח הוא שמירה בבעלים ולפי זה פטור מחיובי שומרים, וכתב במשפט שלום במשמ"ש שם ס' ק"ג דלפי זה
חיובי שומרים בשליח הוא סד"ד והמוחזק י"ל ק"ל, אך בשו"ת מהרש"ם ח"ז סי' ל"ו ד"ה אבל, נראה שדוחה דבריו עיי"ש, וצ"ע לדיוא. [3] רמ"א קפ"ה סעיף א' וס' ש"ג
סעיף א', וראה בשו"ת קפ"ה ס' ב'. [4] רמ"א שם ס' ש"ג, וראה כסף הקדשים קפ"ה סעיף ז' שאם נתן לו למכור רק במחיר יוקר דלא שכיח לא נעשה שומר שכר. [5]
ראה רצ"א סעיף ז' ורצ"ב סעיף ז'. [6] ראה קפ"ז סעיף ד', בהנחת חטים במקום שעלול להתקלקל, ובנתיבות חידושים ס' ק' ו' כתב ע"פ השו"ת ס' ק"ג דזה ספיקא דדינא,
המשך ההערות בעמוד ב'

הודעה למעביד

לפני מספר שנים נתקבלתי לעבודה כמזכיר בחברה, נחתם עימי חוזה למשך שנתיים. כאשר פג אותו חוזה המשכתי עדיין בעבודתי למשך 15 חודשים נוספים. לאחרונה הוצעה לי עבודה שתנאיה טובים יותר וכמובן שהסכמתי להצעה זו. אני מודע לכך כי בדרך כלל על העובד היהודי למעביד על עזיבתו פרק זמן סביר לפני כן, כדי שהמעביד יוכל למצוא תחתיו מחליף. אך אני חושש לעשות זאת מחמת תגובות של מעבידי.

שאלה: האם אני מחוייב להודיע למעביד שלי שבכוונתי לעזוב את עבודתי? ואם כן, כמה עלי להקדים את ההודעה לעזיבה?

תשובה: שכיר יום רשאי להפסיק את עבודתו בכל עת שירצה. 'עבדי הם' אמרה התורה, ואינם משועבדים לאחרים (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן של"ג סעיף ג'). כל זאת רק כאשר המעביד אינו נפסד מחמתו. אך בדבר האבד, שהמעביד מפסיד וניזוק מכך שהפועל עוזב, אינו רשאי לעזוב (שם סעיף ה'). דינים אלו נאמרו על שכיר יום המבקש להפסיק בתוך הזמן שעליו הוא נשכר. אך אתה הרי החוזה עמך אינו בתוקף ואינך בתוך תקופת השכירות. האם גם בכהאי גוונא אסור לך לפרוש אם יגרם נזק לבעלים?

מצאנו כעין זו בשו"ע שאין לבעל הבית חוזה עמו, שאינו רשאי לעזוב את הבית ללא הודעה מוקדמת לבעל הבית כדי שיוכל למצוא מחליף במקומו (סימן ש"ב סעיף ז').

יש מהפוסקים המחלקים בין שכירות קרקע לשכירות פועלים. לא מצינו תקנה זו רק בשכירות בתים ולא בשכירות פועלים (דברי מלכ"א - חלק ג' סימן קנ"א ועיין פתחי חושן - שכירות, פרק י"א הערה א'). לעומת זאת יש מהפוסקים שלשיטתם בא זה ולימד על זה, שאסור לגרום הפסד שלא לצורך לבעל הבית. ועל כן יש לפועל להודיע על עזיבתו מראש, וזמן ההודעה נמדד בכל דבר לפי עניינו (חזון איש - בבא קמא, סימן כ"ג סק"ב).

אמנם, אף להפוסקים המחלקים בין שכירות קרקע לפועלים, מכל מקום בודאי שמן היושר למנוע מהזולת נזק שאין בו כל תועלת. בפרט למעביד שיש לנקוט כלפיו בהכרת הטוב (כאשר יש חובה על פי חוקותיהם להודיע, לפעמים נקבעו כמנהג (ראה חזון איש שם), וכאשר הותנו הדברים בחוזה פשיטא שזה מחייב).

המשך ההערות מפסקי דינים

עיי"ש, כלומר דאנו ברור שזו פשיעה, אבל בערה"ש סעיף ד' מסיק שחייב, ועיין בגר"א ס"ק ז' [7] קפ"ז סעיף א', ב', ע"פ ב"מ פ"ג א' כא"ס ב"י. ועיין סמ"ע ס"ק ג'. וכתב בערוך השולחן סעיף ב' שדבר זה תלוי בראות עיני הבע"ד. שם [8] [9] משפט שלום שם ממב"ט ח"א סי' קנ"ד, אבל עיין בנתיבות סי' קפ"ז ס"ק ד' בבאור דברי הרמ"א שם סעיף ד' שבטענת אונס הדרך להביא עדים מיד ובלול זה אינו נאמן בשבועה, ומשמע קצת שגם לאחר זמן רב נאמן רק בעדים. [10] הנתיבות שם ס"ק א' כתב דלא מהני בזה מינו דזה כמנו במקום עדים, ודלא כמהר"ט (ח"ב ח"מ סי' פ"ח), אבל המשפט שלום שם העלה דזה מחלוקת הבע"מ והרמב"ן ב"ב ל"ג א' (וכבר כתב כן בקצות סי' רצ"ד ס"ק ב'), ויכול לומר קי"ל כהרמב"ן שפטר, ואין לחלק בין שומר לשליח, ובמשמרת שלום ב' שם כתב דכן כתב המנ"ח ש"ל קי"ל כהרמב"ן, ועי' באבני החושן שם (ובסי' רצ"ד) שהשיג על המשפ"ש, וצ"ע, וגם בשו"ת הריטב"א סי' קצ"ט מבואר כדברי מהר"ט. [11] ערוך השולחן שם סעיף ג', דכן פשטות דקרא 'אין רואה' וממילא כל רואה בכלל, עיי"ש כלומר דדין דאסי הוא גזע"ו ועי' הגהות חשק שלמה ב"מ פ"ג א' הובא במנחת פתים סי' רצ"ד ס"ב שהסתפק בדבר שאף אם לא נאמנים לפטור משבועה עכ"פ מועילים לפטור בשבועה, ולכאורה פשוט דזה רק בנשים שפסולים לעדות ממון מגז"כ אבל במקום שמצויים רק גוים אינו כלום דהא הם בחזקת משקרים וכן כתב להדיא מהר"ט ח"ב ח"מ סי' פ"ח עיי"ש, אבל בערך לחם סי' רצ"ד ס"ב כתב: ואי הוי מידי דאית ליה קלא, אפילו יהיו גוים צריך להביאם, ודב"ז סי' תש"א (בכת"י), עכ"ל, ועי' אולם המשפט שם ד' ואם לא, (על הנתיבות הג"ל ס"ק א') שדין זה הוא גזע"ו ולכן אין לזון בזה מצד מנו, וזה מתאים עם הערה"ש. [12] סי' קפ"ה סעיף א' וסמ"ע ס"ק א'. [13] שם סעיף י' משר"ת הרשב"א תו"א ר"ז, ובפתחי תשובה ס"ק ד' ציין לשער משפט ס"ב שכתב מהר"ט"א כתובות פ"ד ב' שאם מסר לאיש נאמן פטור דע"ד כן הפקיד, דלכן קשה להוציא ע"פ הג"ל, אבל בהג"ה שם כתב שהריטב"א סותר עצמו, עיי"ש. [14] שם, אבל ברשב"א שם משמע דזה רק מפני שלא יחייב חפצי עד דיהיב זודי, ולפי"ז במקום שדרך המו"מ לתת הקפה בסתמא ע"ד כן נתן, ולא גם השליח דומה לשותף בכה"ג סי' קע"ו סעיף י'. [15] שו"ת מהר"ט ח"ב ח"מ סי' פ"ז, אכן מהרשב"א הג"ל משמע דזה אפילו במקום שגריגים כן, עיי"ש, וצ"ע, ועיין נתיבות קע"ו ס"ק כ"ד שרק חייב לשלם כפי השו"י במזומנים ולא כפי שהלוקח חייב מחמת האשראי. [16] נתיבות קפ"ג ס"ק ה' באה"י, ע"פ סי' נ"ח סעיף א'. [17] שו"ת בית שלמה ח"מ סי' נ"ו ע"פ כתובות ע"ו ב', ואינו דומה לפריעת חוב ששם הדרך לקבל הפירעון תחילה, והובא במנחת פתים. [18] נתיבות סי' קפ"ה ס"ק ב', שדעתו לתקן העוות כאשר משנה מדעת בעלים גזל, [19] שו"ת הרא"ז סוסי" פ"ד, וכ"כ המשפט שלום, ועוד כתב להפך דזה לא נקרא שינוי כיוון שהמחיר יותר מהשווי ובודאי לא מקפיד השולח ואם מקפיד בטלה דעתו, וציין למה מקומות בזה, וגם בסבר הסדרס שהמשלח לא יקפיד, עיי"ש.

ר' אברהם 'שואל ומשיב' סיים לענות את אחרוני השואלים בסדר 'עיון' ופנה לעזוב את בית המדרש. הוא עשה את דרכו אל עבר חדר האוכל של הישיבה, שם יסעד את ארוחת הצהריים ויאגור כוחות לסדר אחר הצהריים.

כך כבר שנים רבות, הוא סועד את ארוחתו בישיבה, במקום ללכת לביתו ולבטל מזמנו היקר.

'בעצם אני חוסך לעצמי כסף בכך' הרהר 'אחרת, הייתי צריך לקנות לעצמי משהו מכספי'.

הוא המשיך לחשוב על כך, ובמוחו החל לנקר ספק הלכתי. כזה הוא ר' אברהם 'בכל מקום רגליו מוליכות אותו לבית המדרש'...

'מדוע בעצם אני משלם על כך 'מעשר כספים' תמה בתוכו 'הרי מדובר כאן על ריוח של כמה מאות דולר בשנה... יש להפריש מכך 'מעשרות'... עלי לבדוק את הענין'... החליט.

ראשית כל עלינו לדון אם ישנה חובת הפרשת 'מעשר כספים' ממעות שלא הרוויחם בפועל, אלא הן 'משתרשי ליה' וכן"ל.

ומצאנו שנחלקו בכך מגדולי הפוסקים. דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שיש להפריש מעשרות ממעות שנשתרשי ליה. כך הובא בשמו במספר מקומות (בקובץ התורני 'קל התורה' - ל"ט, וכן בספר 'באורח צדקה' עמוד של"ב ושל"ג).

אך בשם הגר"נ קרליץ שליט"א הובא שאין המנהג להפריש מעשרות ממעות שנשתרשי ליה (בספר הני"ל עמוד ש"ע).

ואף הבא להחמיר ולהפריש, אין כל הנידונים שווים וכדלהן:

בגמרא במסכת חולין (דף קל"א ע"א) שנינו:

מי שהיה ברשותו גורן שעדיין לא הופרשו ממנו המעשרות, ובאו מבית המלך ותפסו ממנו גורן זו בשביל חוב שהיה לו לבית המלוכה - חייב בעל הגורן לתת לכהן מעשרות ממקום אחר, תמורת מה שלקח המלך והיה צריך לבוא ליד הכהן לולי לקחן המלך.

ובגמרא פירשו בטעם הדבר 'דקא משתרשי ליה'. דהיינו, שבאותן הפירות שהיה עליו לתת לכהן בשביל מעשרותיו, בפירות אלו עצמם שילם הוא את חובו לבית המלוכה ונשתכר בהן. על כן עליו לפצות את הכהן תמורת כך.

והקשו שם התוספות על אתר (ד"ה 'שאני') מדוע שונה הדבר ממי שאכל תרומה ששינו (שם דף ק"ל ע"ב) שאינו חייב לשלם תמורתה מאומה לכהן כיוון שתורמה היא 'ממון שאין לו תובעין'.

מדוע לא נאמר דבאכילה זו 'משתרשי ליה', שלא נצרך להביא מזונות אחרים משל עצמו, ונשתכר בתרומה ויצטרך לפצות את הכהן?

ותרצו התוספות: שכאשר שילם בתרומה את חובו למלך, הרי שנהנה והרויח. שאינו יכול להשתמט מלשלם את חובו, ובודאי היה משלם ממקום אחר.

אך כאשר אכל את התרומה, יכול לטעון שלא הרויח מכך. אילו לא היתה לו תרומה זו, לא היה אוכל כלום והיה מתענה. על כן אי אפשר להחשיב שהרויח מאכילה זו.

הרי לן גדרן של דברים ב'משתרשי ליה'.

גדר זה הוא רק בריוח שבא לידו, שאילולי כן היה בודאי מוציא מעות מכיסו לקנות לעצמו מה שקיבל בחינם. וכגון שכירות דירה שחייב לשכור לעצמו בית ואינו יכול לגור בחוצות עיר, אם אחרים משלמים זאת בעדו, נחשב הדבר כ'משתרשי ליה' וחייב להפריש על כך מעשרות.

אך במקום שיכול לטעון 'הייתי מתענה', וכגון שקיבל ארוחתו ממישהו בחינם, אזי אין בכך משום 'משתרשי ליה'.

וכך אכן מצאנו שפסק הגרש"ז גופיה (שם בספר 'באורח צדקה') וחילק בין היכא שהוריו הזוג משלמים בעדם את שכירות הבית שחייבים להפריש על כך מעשר, לבין היכא שמקבל ארוחתו בחינם מהישיבה ומרויח מכך.

אמנם, עדיין צריך עיון אם חייב לשלם על כל סכום השכירות שמשלמים עליו ההורים, או שמה (וכך מסתבר) ישלם רק על סך שכירות מינימלי שבודאי היה שוכר לעצמו. אך בודאי יכול לומר שלא הייתי שוכר לעצמי דירה כה גדולה, ודומה הדבר לטענת 'הייתי מתענה' ה"ל.

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mm@businesshalacha.com

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, דיבת, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת וז"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר: